

О. В. КЕРЕВИЧ

KEREVYCH O. V.

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ЗАХИСТ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**THE RIGHT TO PROTECTION AS AN INSTITUTION OF CRIMINAL PROCEEDINGS**

*Тези доповіді на Науковій конференції аспірантів, молодих вчених і практиків
«Актуальні питання законодавчого й організаційного забезпечення здійснення правової допомоги в Україні»,
27 березня 2015 року, Київ, Академія адвокатури України*

Забезпечення прав і свобод людини визначає розвиток більшості країн світу на шляху політичної демократії, економічного прогресу та співробітництва. Сама концепція правової держави закладає об'єктивні передумови для конструювання й аналізу специфічного права людини на ефективний захист її прав та свобод.

Актуальність проблеми забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист не викликає жодних сумнівів, що зумовило значний інтерес до неї вітчизняних учених-процесуалістів. Проаналізуємо деякі особливості механізму реалізації права на захист у кримінальному процесі з метою вироблення пропозицій щодо його удосконалення.

Право на захист без перебільшення є одним з найважливіших інститутів українського кримінального процесу. Досить сказати, що без нього неможливо реалізувати конституційну вимогу про здійснення судочинства на основі змагальності та рівноправності сторін. Не випадково КПК України містить більшу кількість положень, спрямованих на розширення права на захист і більш повне забезпечення інтересів підозрюваного. Найбільш істотними з них є: право брати участь у проведенні процесуальних дій; під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу; застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь.

Разом з тим не можна не відзначити, що розширення права на захист часом проводиться однобічно, без урахування необхідності реформування інших

інститутів українського кримінального процесу. У першу чергу тих, які пов'язані із забезпеченням прав жертв злочинів. Крім того, оновлення норм, що регулюють право на захист, не завжди супроводжується одночасним встановленням чітких законних рамок, меж його здійснення.

З метою подальшого вдосконалення інституту права на захист, особливо у зв'язку з прийняттям такого важливого законодавчого акту, як новий КПК України та Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», хотілося б поділитися деякими міркуваннями.

У порівнянні зі ст. 21 КПК України 1960 р., деякі положення ст. 20 КПК України, більш вдало розкривають сутність такої засади кримінального провадження, як забезпечення права на захист. По-перше, позитивним є факт визнання у ст. 20 КПК України засудженого та виправданого як осіб, які мають право на захист і цей захист їм забезпечується з боку держави. Такий захист полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК.

Реалізація підозрюваним своїх прав є вимогою про виконання обов'язків суб'єктів кримінального процесу, а виконання останніми своїх обов'язків є діяльністю з виконання приписів закону. У зв'язку із цим слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обра-

ного ним або призначеного захисника. У деяких випадках підозрюваному правову допомогу надають безоплатно за рахунок держави (ч. 2, 3 ст. 20 КПК України).

Водночас не всі положення КПК України надають більших прав підозрюваному у кримінальному провадженні. Згідно з цим Кодексом, поняття права на захист передбачає можливість для підозрюваного, обвинуваченого «...надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному судочинстві, користуватися правовою допомогою захисника». Однак пояснення не є процесуальними джерелами доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України), а право на збирання доказів неможливо реалізувати цілком у разі перебування під вартою.

Відповідно до ч. 6 ст. 223 КПК України, слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випад-

ків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу. Дане роз'яснення необхідно фіксувати в протоколі допиту, щоб згодом, якщо захисник буде порушувати порядок проведення допиту спілкуючись зі слідчим, то останній має право занести зауваження з цього приводу в протокол допиту, що буде констатацією факту порушень з боку захисника і підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

Це далеко не всі спірні аспекти регулювання та реалізації права на захист. Але, думається, їх відкриті обговорення буде тільки сприяти вдосконаленню механізмів забезпечення цього права. Право на захист може і має бути реалізоване суб'єктами кримінального провадження тільки в рамках закону.